

YAYIN TANITMALARI

*OSMANLI MÜSİKİ LİTERATÜRÜ TARİHİ**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 2003, LXXVIII+480+27 s.

ALİ UÇAN**

1. Giriş

Osmanlı müziği Türk müziği, Türk-İslâm müziği, İslâm müziği, Avrasya müziği, Afro-Avrasya müziği ve Dünya müziği içinde etkin, saygın ve seçkin bir yeri olan müziktir. Osmanlı müziği, Osmanlı Devleti'nin yapısı ve egemenlik alanı gereği Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını kapsayan "eski üç kıta" üzerinde geniş bir alana yayılmış ve buna bağlı olarak "Eski Dünya" çerçevesi içinde belirli ölçüde uluslararasılaşmış ve hatta yarı küreselleşmiş, kendine özgü bir "imparatorluk müziği"dir. Ancak, bu müzik oluşumu ve gelişimi bakımından Avrupa'daki imparatorluk müziklerine pek benzer. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu her şeyden önce bir Türk imparatorluğudur ve Türk imparatorluklarının kuruluşu, yapısı ve işleyişi Avrupa imparatorluklarınınkinden çok farklıdır. Bu farklılık tarih çağlarında gerçekleşmiş üç büyük Türk imparatorluğu olan Hun, Büyük Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarının her birinde açık seçik görülür.

Türklerde *imparatorluk müziği*, doğası gereği, egemen güç odaklı/özekli bir "bileşke müzik"tir. Osmanlı İmparatorluğunda çok kıtalı, çok uluslu, çok kültürlü, çok uygarlıklı ve çok dinli bir imparatorluk yapısına temellenen bileşke müzik, esas olarak, imparatorluğa egemen güç tarafından, egemen gücün yaşam eksenini üzerinde, egemen gücün öz köklerinden beslenerek, ufkundan esinlenilerek ve egemenlik alanının birincil, ikincil-, üçüncül merkezî olanaklarından yararlanılarak oluşturulur ve geliştirilir. Bu oluşum ve gelişime damgasını vuran güç, hiç kuşkusuz egemen güçtür. Osmanlı İmparatorluğunda egemen güç olan Türkler Osmanlı kültürünün ya da uygarlığının diğer alanlarında olduğu gibi Osmanlı müziğinin oluşum ve gelişiminde de asal, temel ve birincil öge olarak çok etkin ve belirleyici bir merkezî rol oynamışlardır. *Osmanlı müziği* işte böyle bir yapı ve süreç içinde oluşmuş ve gelişmiştir. Bu oluşumu ve gelişimi gerçekleştiren egemen güç ve ondan kaynaklanan egemen karakter itibarıyla *Osmanlı müziği Türk soylu, Türk özlü ve Türk damgalı* bir müziktir.

Osmanlı müziği Osmanlı tarihi ve coğrafyası içinde yaşamış çok çeşitli toplumların müzik kültürlerini kökten ve derinden etkilemiş, onlarda silinmez izler bırakmıştır. Bunun yanı sıra, bu tarih ve

* Ekmeleddin İhsanoğlu (Editör), *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi*, Hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, Gülcan Gündüz, M. Serdar Bekar, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İlim Tarihi Kaynakları ve Araştırmaları Serisi No: 10; Osmanlı Bilim Tarihi Literatürü Serisi No: 4, İstanbul 2003, LXXVIII+480+27 (Yazma Örnekleri) sayfa. ISBN 92-9063-118-X. Bu tanıtma yazısında, editörlüğünü Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun yapmış olduğu, yukarıda künyesi verilen *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi* adlı kitap tanıtılmaktadır. Yazı "(1) Giriş, (2) Kitabın Genel Kapsamı ve Niteliği, (3) Kitabın Bölümleri ve İçerikleri, (4) Kitabın Belirgin Özelikleri ve (5) Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır.

** Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim/Anasanat Dalı, Ankara, TÜRKİYE.

coğrafya dışındaki komşu ülkelerin ve toplumların müzik kültürlerini de etkileyerek onlarda da kalıcı izler bırakmıştır. Bu etkiler ve izler Osmanlıya komşu ülkeler ve toplumlarla sınırlı kalmamış, eski üç kıta üzerinde onların ötesine geçerek çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Osmanlı müziğinin, özellikle son yıllarda, yalnız ülkemiz bilim, sanat ve felsefe kurum, kuruluş ve insanlarınca değil, beş kıtada farklı kültür, toplum ve ülkelerden bilim, sanat ve felsefe kurum, kuruluş ve insanlarınca da giderek daha çok yönlü ve daha çok boyutlu bir biçimde ele alınmaya, araştırılmaya ve irdelenmeye başladığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri *Osmanlı müziğinin* yukarıda kısaca vurgulanan *kendine özgü bir imparatorluk müziği* olma özelliğinde yatmaktadır. Bu yazıda tanıtma konusu olan *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi* adlı çalışmada da bu özelliğin çok somut göstergeleri, köklü ipuçları ve derin izleri tüm açıklığıyla kendini belli etmektedir.

Kitabın tanıtımına geçmeden önce adında yer alan *literatür*, *müzik literatürü*, *müzik literatürü tarihi* kavramlarına kısaca değinmek yerinde olur.

Literatür, kısa ve özlü olarak “genel, özel ya da özgül bir konu hakkında yazılmış eserlerin bütünü” demektir. Biraz daha geniş düşünüldüğünde, “bir bilgi alanında ya da bir bilgi alanı hakkında yazılmış ya da yayınlanmış eserler bütünü” anlamına gelir. Çok daha geniş bakıldığında *literatür*, “herhangi bir bilim, sanat, teknik veya felsefe dalında yazılmış olan yazı veya eserlerin bütünü”dür. En geniş anlamda yaklaşıldığında ise *literatür* “bilim, sanat, teknik veya felsefe kolunda yazılmış yazı ve yapıtların tümü” olarak anlaşılır. Bu kol veya dallardan herhangi birinde çalışanların sağlıklı, geçerli, güvenilir ve yararlı bir çalışma yapabilmeleri için o kol veya dala ilişkin literatürü bütünüyle tanımaları ve tarih boyutuyla iyi bilmeleri gerekir. Bunun da ilk koşulu, çalışılan kola veya dala ilişkin yeterli bir *literatür bilgisi* ve *birikimine* sahip olmaktır. Belli bir kola veya dala ilişkin *literatür bilgisi* ve *birikimi* doğal olarak *literatür tarihi* bilgisi ve birikimi ile birlikte ve iç içe olmak durumundadır.

Müzik literatürü, müzik alanında yazılmış yazı ve eserlerin bütünü ya da tümüdür. Başka bir deyişle, müzik alanında yazılmış yazı ve eserlerin bütününe ya da tümünü kapsar.

Müzik literatürü tarihi, müzik alanında yazılmış yazı ve eserlerin bütününe ya da tümünü tarihsel bir yaklaşımla ele alır. Başka bir deyişle, müzik alanında yazılmış yazı ve eserlerin bütününe ya da tümünün tarihsel bir yaklaşımla ele alınışını kapsar.

Yazımızın başında künyesi verilmiş olan *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi* kitabı işte böyle bir anlayış ve yaklaşımın ürünüdür.

2. Kitabın Genel Kapsamı ve Niteliği

Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi adlı kitap, editörünün sunuş yazısında da belirttiği gibi, Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi serisinin dördüncü kitabı olarak yayınlanmış bulunmaktadır. İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) tarafından Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi bağlamında *astronomi* (1997), *matematik* (1999) ve *coğrafya* (2000) alanlarından sonra *müzik* (2003) alanının seçilmiş olması son derece anlamlı ve önemlidir. Hemen belirtelim ki bu seçim bir rastlantı değildir. Çünkü, *müzik*, öteden beri, bir yandan *bilimler dördülü* (“*ilm-i quadrivium*”) adı verilen dört matematiksel (“riyazi”) bilimden biri olarak kabul edilmekte; diğer yandan birçoğu Türk olan başlıca İslâm bilginlerince *kutsal bilim* (“*ilm-i şerif*”) sayılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlılarda müzik, ülkeyi ve imparatorluğu yönetenlerce, bazı istisnalar dışında, sürekli korunan, desteklenen, özendirilen, önde tutulan ve bunun yanı sıra özellikle üst düzey din ve bilim çevrelerince hem *bilimler dördülünden biri*, hem *kutsal bilim* olarak görülmeye devam edilen bir alan olmuştur. Müziğin Osmanlılardaki bu etkin,

saygın ve seçkin konumunun, IRCICA'nın yapmış olduğu söz konusu araştırma ve yayın çalışmalarında da önemle göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır. Bu kitabın söz konusu serinin dördüncü kitabı olarak kültür yaşamımıza kazandırılması bunun somut bir göstergesidir. Bu anlayış ve yaklaşımıyla IRCICA yönetiminin kutlanmaya değer bir örnek tutum ve davranış sergilediği görülmektedir.

Kitap, editörünün de vurguladığı gibi, genel olarak *Osmanlı müzik literatürü* hakkında kendinden önce yapılmış olan çalışmalara dayanmakta; kütüphane, katalog ve mecmua taramaları yapılarak konuya ilişkin bilgileri bir araya getirmekte, bunları tarihsel akış içinde ortaya çıkışlarına göre düzenlemekte ve böylece şimdiye kadar yapılmış olanların *sistemik bir biyo-bibliyografik derlemesini* oluşturmaktadır.

Osmanlı Müzik Literatürü Tarihi adlı kitap, Osmanlı tarihi (1299-1922) ve coğrafyası içinde yaşayıp veya yaşamının bir kısmını bu tarih ve coğrafya içinde geçirip müzik konusunda eser yazan yazarlardan ve müzik ile ilgili eserlerinden söz etmektedir. Kitapta, müzik yazarları ve eserlerinden sonra, yazarı bilinmeyen, fakat Osmanlı tarihi ve coğrafyası içinde yazıldığı saptanan müzikle ilgili eserler de yer almaktadır.

Kitap, bütün bu genel kapsam ve nitelikleriyle kendi alanında yeni bir *ilk* ve dolayısıyla *öncü* bir çalışma niteliği taşımaktadır.

3. Kitabın Bölümleri ve İçerikleri

Kitap, toplam 12 bölümden oluşmaktadır. Bölümler, sırasıyla “Takdim, Introduction, İçindekiler, Osmanlı Müzik Literatürü Tarihine Giriş, Çalışmada Takip Edilen Metod. Kitapta Zikredilen Koleksiyonların Listesi, [Yaşadıkları Asır Tesbit Edilebilen] Müellifler ve Eserleri, Yaşadıkları Asır Tesbit Edilemeyen Müellifler [ve Eserleri], Müellifi Bilinmeyen Eserler, Bibliyografya, İndeksler, Kitapta Geçen Bazı Önemli Yazmalardan Örnekler” ana başlıklarını taşımaktadır.

Kitabın bu oniki bölümünün her birinde kapsanan içerik ile saptanabilen başlıca özellikler aşağıda sırasıyla kısaca özetlenerek verilmektedir.

1. **“Takdim”:** *Ön Söz* ya da *Sunuş* niteliğindeki bu bölüm (s. III-XI) kitabın editörü ve aynı zamanda dört hazırlayanından biri olan IRCICA Genel Direktörü Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından yazılmıştır. Bu bölümde, kitapta yer alan çalışmanın genel niteliği ve kapsamı kısaca belirtildikten sonra, Osmanlı müzik literatürü tarihi hakkında daha önce yapılmış olan çalışmalara değinilmekte ve bu çalışmanın onlara dayandığı ifade edilmekte, kitaptaki deyişle “şimdiye kadar yapılanların sistemik biyo-bibliyografik bir derlemesi” olduğu vurgulanmaktadır. Bunun ardından “Osmanlı müzikî İslâm dünyasında var olan müzikî geleneğinin bir devamı olarak mütalâa edilmelidir [düşünülmesi ve incelenmelidir]” görüşüne yer verildikten sonra, buna yarı açık ve yarı örtülü bir gerekçe olarak “Osmanlılar müzikî konusundaki bilgilerini bu geleneğin sözlü ve yazılı kaynaklarından almışlardır.” denilmekte ve “Bu müzikî daha çok Abdülkâdir al-Marâğî (ölm. 1435)’nin ve ondan önce gelen İslâm müzikçilerinin geleneğine dayanır.” sayılısında veya saptamasında bulunulmaktadır. Bu bağlamda biraz daha geniş ve geriye doğru bir açılımla “Bu müzikî, Sâmi-Iran geleneğine dayanan ve Emevîler devrinde mevcut olan müzikînin Abbasiler’in başlarındaki tercüme faaliyeti sonucu Eski Yunan’dan ve İslâm dairesine giren Türkler’den ve diğer milletlerin müzikî bilgi ve geleneklerinden etkilenen İslâm dünyasına özgü müzikîdir” görüşüne yer verilmektedir.

Daha sonra “Osmanlı müzikî Osmanlı Devleti [sınırları] içindeki çeşitli ırkların ve dinlerin müzikîlerine, hatta komşu diğer ülkelerin müzikîlerine etki yapmıştır. Türkler yanında, Osmanlı

dünyasının zengin mozayicini oluşturan Araplar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler arasından bu müzikînin ünlü kuramcıları ve bestecileri [ve hatta icracıları] yetişmiştir” denilmekte, bunların ve dönmelerin “Osmanlı-Türk müzikîsine katkıları büyük olmuştur” saptamasında bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle “Ali Ufkî ve Kantemiroğlu ile [birlikte] Osmanlı müzikîsinde dönmelerin ve gayr-i müslimlerin rolünün artmaya başladığı” görüşünün altı çizilmektedir.

Bu bölümde, daha önceki Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de sarayların, müzik etkinliklerinin merkezi olduğu, bunlardan başka konakların ve mevlevihanelerin ya da tekkelerin müziğin himaye edildiği yerler olduğu, özellikle 15. yüzyıldan itibaren buralarda müzikçilerin önemli bir yere ve konuma sahip oldukları, çeşitli kaynaklardan alıntılarla örneklendirilerek açıklanmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı müzikîsinin “Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) bir saray müzikîsi halini aldığı” ve “II. Murad devrinde (1421-1451) sarayda çok değerli müzikçiler bulunduğu”, adları belirtilerek vurgulanmaktadır. Ayrıca, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemde yazılan müzik eserleri konusunda yaşanan belli duraklamalar ve gelişmeler kısaca özetlenmekte, 19.-20. yüzyıllarda müziğe ilginin ve müzik alanında yazılan eserlerin hızla arttığına dikkat çekilmektedir.

Bu bölümün ikinci yarısında, ilkin, çalışmada izlenen yöntem kısaca belirtilmekte, ardından kitabın düzeni ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır. Bu belirtme ve açıklamalara göre; önce Türkiye kütüphanelerindeki, sonra 15 ülkedeki yazma-basma koleksiyonlar ve kataloglar taranmış, buralarda bulunan eserlerin fişleri çıkarılmıştır. Taranmış olan toplam 141 koleksiyonun 101’i Türkiye’de, 40’ı Türkiye dışındadır. Elde olmayan nedenlerle özel koleksiyonlardan fazla yararlanılamamıştır. Kitapta, önce yazarlar ve eserleri, sonra yazarı bilinmeyen eserler alfabetik olarak düzenlenmiş, yazarlar ve eserleri kronolojik sıraya göre yazılmış, her yazar ayrı bir madde olarak ele alınmıştır. Her bir madde önce sıra numarası ve yazarın ünlü adı ile ölüm tarihi başlık olarak verilmiş; sonra, yaşamı, bilimsel kişiliği ve alfabetik olarak müzikle ilgili eserlerinden söz edilmiş; daha sonra ise o maddeye ilişkin bibliyografya verilmiştir. Her eserden söz edilirken önce Latin ve Arap harfleriyle adı yazılmış, eserin dili belirtilmiş ve ardından eserin konusu, kısımları, özellikleri ve başlangıcı verilmiş, hakkında yapılmış çalışmalara işaret edilmiştir. Her yazma nüshanın koleksiyonu, koleksiyon numarası, yazı çeşidi, yaprağı, ebadları, satır sayısı, istinsah tarihi, yoksa yazıldığı tahmini yüzyıl verilmiştir.

Bu bölümde yapılan diğer açıklamalara göre, kitapta toplam 223 yazar ve 713 eserden söz edilmektedir. Yazarlardan 205’inin yaşadığı yüzyıl ve 132’sinin kökeni (“menşei”), yani doğduğu-büyüdüğü-yetiştiği yer/çevre/bölge saptanabilmiştir. Eserlerden 440’ının yazarı bilinmekte, 223’ünün ise yazarı bilinmemektedir.

Bölümün sonunda *Osmanlı Müzikî Literatürü Tarihi* adlı çalışmanın tasarlanıp gerçekleşmesi, kitaplaşması ve basılıp yayımlanması aşamalarında emeği geçen, katkıda bulunan, yardım ve hizmetlerini esirgemeyen başlıca kişilerin adları ve görevleri belirtilerek tümüne ayrı ayrı teşekkür edilmiştir.

2. “Introduction”: Bu bölümde (s. XIII-XXII) Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından yazılmış olan Takdim’in İngilizceye çevirisi yer almaktadır.

3. “İçindekiler”: Bu bölüm (s. XXIII-XXX), yedi sayfayı aşan bir kaplam ve kapsamda son derece açık ve anlaşılır biçimde oluşturulmuş, ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Çalışmanın “Müellifler ve Eserleri” bölümü ile “Yaşadıkları Asır Tesbit Edilemeyen Müellifler [ve Eserleri]” bölümünde yer alan her madde “İçindekiler”de tek tek ve eksiksiz olarak sıralanmıştır.

4. “Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihine Giriş”: Bu bölüm (s. XXXI-LXV) “Osmanlılar devrindeki mûsikîyi değerlendirebilmek için bu mûsikînin dayandığı İslam dünyasında daha önce var olan mûsikîye kısaca göz atmak gerekir” tûmcesiyle başlamaktadır.

Mûsikî kelimesinin kökeni, anlamı ve evrimine kısaca değinildikten sonra Emevîler döneminden (661-750) başlayarak İslam dünyasında ve giderek Osmanlılar devrinde müziğin tarihsel gelişimi ana çizgileriyle anlatılmaktadır. Bu bağlamda ilkin İslâm müzik kuramlarının oluşumu, dayanakları ve eski Grek müzik kuramıyla ilişkileri açıklanmakta, İslâm tarihinin ilk evresinde ün yapan müzikçilerden ve çalışmalarından söz edilmekte; sonra özellikle Zalzal (ölm. 791), Kindî (ölm. 874), Farabî (ölm. 950), İbn-i Sina (ölm. 1037), Urmavî (ölm. 1293), Şirazî (ölm. 1311), Mubârağşah (ölm. 1375) ve Marâğî (ölm. 1435)’nin yapmış oldukları başlıca müziksel çalışmalar, ortaya koydukları başlıca müziksel eserler ve katkılar anlatılmaktadır. Bunlardan, bir eserini Sultan II. Murad’a armağan eden ve bir oğlu II. Murad ve Fatih’in saraylarında çalışan Marâğî “Osmanlı müzik kuramcılarında en çok etki yapan kişi” olarak nitelendirilmektedir.

Osmanlılarda müzik kuramları alanında önemli eserlerin yazıldığı bir evre olan 15. yüzyılın başından itibaren Osmanlı sarayının müzikçilerin bulunduğu, desteklediği, özendirildiği bir merkez hâline geldiği, Abdulkâdir Marâğî’nin oğlu Abdulazîz’in bu yüzyıldaki Osmanlı müzik kuramcılarının başında geldiği vurgulanmaktadır. Bu evrede Abdulazîz ve oğlu Mahmûd’dan başlanarak Hızır bin Abdullah, Şükrullah, Kırşehrî (1410’da sağ), Şirvanî (ölm. 1486) ve Lâdikî (1494’te sağ)’nin başlıca eserleri ve özellikleri belirtilmekte, diğer ünlü müzikçilerden söz edilmektedir.

16. yüzyılda ve 17. yüzyılın ilk yarısında müzikçilerin daha çok icracı (seslendirici/yorumcu) oldukları ve bu nedenle müzik kuramlarıyla ilgilenen önemli bir kişinin çıkmadığı, 17. yüzyılın ikinci yarısında ise Ali Ufkî ile tekrar önemli müzik kuramcılarının ortaya çıktığının altı çizilmektedir. Ufkî’nin *Mecmûa-i Sâz ü Söz* adlı eseri kısaca tanıtıldıktan sonra aynı yüzyılda yaşayan diğer kuramcılarının çalışmalarına değinilmekte, ünlü Hafız Post (ölm. 1694)’un ise bir besteci-icracı olduğu belirtilmektedir.

18. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kantemiroğlu (ölm. 1727) Osmanlı müziğinin en önemli kuramcı ve icracılarından biri sayılıp kuramsal çalışmaları ayrıntılarıyla açıklanmakta, Nâyî Osman Dede (ölm. 1729), Muhammed Efendî (1737’de sağ), Şeyhülislâm Esad Efendi (ölm. 1753) ve Ali Nutkî (ölm. 1804)’nin önemli eserlerine değinilmektedir.

19. yüzyıl “Osmanlı dünyasında nota sisteminin yaygınlaştığı, çok sayıda değerli müzikçinin yetiştiği, batı müziği ile irtibatın iyice sağlandığı bir yüzyıl” olarak nitelendirilmekte, bu yüzyılın önemli müzikçilerinden Abdülbâki Nasır Dede (ölm. 1821)’nin başlıca çalışma ve eserlerinden söz edilmekte, “Hammâmî-zâde İsmail Dede Efendi (ölm. 1846), önceki yüzyılda yaşayan Buhûrî-zâde Mustafa İtrî ile birlikte Osmanlı klâsik mûsikîsinin en büyük bestecilerindendir” denilmekte; Hamparsum Limonciyan (ölm. 1839) ve Guiseppe Donizetti (ölm. 1857)’nin getirdiği yenilikler üzerinde durulmakta, yayınlanan beste mecmualarına değinilmekte, ayrıca Araplar ve Rumlar arasında yetişen önemli müzikçiler belirtilmektedir.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Türkiyesinde müzik alanında Tanbûrî Cemil Bey (ölm. 1916), Rauf Yekta Bey (ölm. 1935) ve Hüseyin Sadettin Arel (ölm. 1955) gibi değerli müzikçiler yetiştiğinden söz edilmekte, bunlardan “Rauf Yekta ile Sadettin Arel ilk gerçek klâsik Osmanlı-Türk mûsikîsi tarihçileri” olarak nitelendirilmekte, Batı notasının klâsik Türk mûsikîsinde yaygın olarak kullanılmaya başlandığı, bu nota ile çeşitli kişilerce çok sayıda beste mecmuasının yayımlandığı vurgulanmaktadır.

4.1. “Şerhler ve Tercümelere”: Bu alt bölümde (s. XLIX-LI), önce, “müzikle ilgili eserler üzerine şerh ve haşiye nadir yazılmıştır” denilerek Mubâraşah ile Marâgî’nin, Urmavî’nin *Kitâb al-Advâr*’i üzerine yazdıkları şerhlerin son derece değerli eserler oldukları vurgulanmakta, bunların dışında varlığı saptanan üç şerhten ikisinin Ankaravî (ölm. 1631)’ye, üçüncüsünün ise Kastamonî (ölm. 1636)’ye ait olduğu belirtilmektedir. (Burada kullanılan *şerh*, “bir metni veya kitabı açıklamak amacıyla yazılmış eser”, *haşiye* ise “bir metin veya şerhin karışık yerlerini açıklayan eser” demektir.) Sonra, sırasıyla Arapçadan, Farsçadan, Fransızcadan, Almandan, Yunancadan Türkçeye ve Arapçadan Farsçaya, Türkçeden Arapçaya çevrilen kitaplar ve çeviricileri yer almakta, bunlar arasında önemli ve değerli görülenler belirtilmekte, yazarı ve çevirmeni bilinmeyen bir eserle birlikte toplam 18 çeviri eser kronolojik bir sıralamayla çizelge hâlinde verilmektedir.

4.2. “Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihinin İstatistikî Değerlendirmesi”: Bu alt bölümde (s. LII-LXV) ise “Osmanlı müsiki literatürü tarihi”nin değişik açılardan istatistiksel bir betimlenmesi ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu bağlamda yüzyıllara göre yazarların dağılımı, kökeni (“menşei”) saptanabilen yazarların yüzyıllara göre ve coğrafi dağılımı, çevreleri (“muhitleri”) saptanabilen yazarların yüzyıllara göre ve coğrafi dağılımı, seyahatleri saptanabilen yazarların yüzyıllara göre ve coğrafi dağılımı, yüzyıllara göre eserlerin dağılımı, yazıldığı dönem bilinen bütün eserlerin istatistik dağılımı, eserlerin konu itibarı ile dağılımı, ithaflar (yani, armağan edilen eserlerin armağan edilen kişilere göre dağılımı), istinsah tarihi tesbit ve tahmin edilen yazma nüshaların yüzyıllara göre dağılımı, istinsah mekânları (dağılımı), baskıların yüzyıllara göre dağılımı bazıları alt çizelgeler olarak düzenlenmiş toplam 10 ana çizelge ve 2 grafik hâlinde verilmektedir. Nicel bulgular frekans veya hem frekans hem yüzde olarak verilmiş bulunmaktadır. (Burada kullanılan *istinsah*, “bir nüshasını yazma, suretini çıkarma, kopya etme” ya da daha açık bir deyişle “bir şeye bakarak aynısını yazma”, “kopya ederek örnek çıkarma” demektir.). Düzenlenen çizelgelere göre yapılan betimleme ve değerlendirmeler özetle şöyledir

Yazarların betimlenmesi ve değerlendirilmesi: Bu çalışmada Osmanlı tarihi ve coğrafyası içinde müzik ile ilgili eser yazan yazarların sayısı 223 olarak belirlenmiş, bunlardan 205’inin yaşadıkları yüzyıl saptanmış, 18’inin ise yaşadıkları yüzyıl saptanamamıştır. Söz konusu tarih ve coğrafya içinde 15. yüzyıldan önce yaşayan herhangi bir müzik yazarına rastlanmamış, müzikle ilgili eser yazarların sayısında 18. yüzyıldan sonra hızlı bir artış olduğu gözlenmiştir (çizelge 1).

Toplam 223 yazardan 132’sinin menşei saptanmış, bunlardan 39’u (% 30’u) Anadolu’dan, 38’i (% 29’u) İstanbul’dan, 12’si (% 9’u) Balkanlar’dan, 10’u (% 8’i) Mısır’dan, 9’u ((% 7’si) Suriye’den, 4’ü (% 3’ü) Mağrib’ten, 3’eri (% 2,2’şeri) Filistin, İran ve Avrupa’dan, 2’şeri (% 1,5’şeri) Ege ve Akdeniz Adaları ile Yemen ve Azerbaycan’dan, 1’eri Irak, Hicaz, Kırım, Orta Asya ve Amerika’dan çıkmıştır (çizelge 2).

Yazarlardan yaşadıkları muhitler saptanabilenlerin sayısı 148’dir (% 66’dır). Bunların 80’i (% 54’ü) İstanbul’da, 24’ü (% 16’sı) Anadolu’da, 15’i (% 10’u) Mısır’da, 9’u (% 6’sı) Balkanlar’da, 9’u (% 6’sı) Suriye’de, 2’şeri (% 1’eri) Hicaz, Irak ve Lübnan’da, 1’eri ise Azerbaycan, Horasan, Hindistan, İran ve Mağrib’te yaşamıştır (çizelge 3).

Yazarların bir kısmı yaşamlarını doğdukları kentte geçirmiş, diğer bir kısmı seyahat etmiştir. 223 yazardan seyahat ettikleri saptanabilenlerin sayısı 162’dir (% 73’tür) (çizelge 4).

Bu saptamalara göre Osmanlılar döneminde müzikçilerin yaşadıkları başlıca yerler İstanbul, Anadolu, Mısır, Balkanlar ve Suriye’dir. Bu yerlerden özellikle İstanbul müzikle ilgili etkinliklerin ana merkezi olmuştur. Tüm yazarlar içinde seyahat edenler büyük bir çoğunluk oluşturmaktadır.

Eserlerin betimlenmesi ve değerlendirilmesi: Bu çalışmada Osmanlı tarihi ve coğrafyası içinde müzik ile ilgili yazılan eser sayısı 713 olarak belirlenmiş, bunlardan 440'nın (% 62'sinin) yazarı belli, 273'ünün (% 38'inin) ise belli değildir (çizelge 5).

Toplam 713 eserden 538'i (% 75'i) Türkçe, 112'si (% 16'sı) Arapça, 15'i (% 2,1'i) Farsça, 16'sı (% 2,2'si) Grekçe, 8'i (% 1,1'i) Fransızca, 1'i Latince'dir. Ayrıca, 23 eser birden fazla dilde yazılmıştır. Bunlardan 12'si Türkçe-Farsça, 7'si Arapça-Türkçe, 1'i Arapça-Farsça, 3'ü Türkçe-Arapça-Farsça'dır (çizelge 6).

İthaf edilen eser sayısı 24'tür. En çok eser ithaf edilen Osmanlı Sultanları 3'er eser ile II. Bayezid ve III. Selim, 2'şer eser ile Fatih, II. Murad, Kanûni, Abdülmecid ve Abdülaziz'dir (çizelge 7).

Çalışmada sözü edilen yazma nüsha sayısı 776 olup, bunlardan 443'ünün istinsah tarihi saptanmış, 333'ünün istinsah tarihi ise saptanamamıştır. En az istinsah 15. yüzyılda, en çok istinsah ise 18. yüzyılda yapılmıştır (çizelge 8).

Bütün bu nüshalardan sadece 12'sinin istinsah edildiği yer belli olup, bunlardan 6'sı İstanbul'dadır (çizelge 9).

Basılan eser sayısı 249 olup bunlardan 4'ü 15. yüzyılda, 1'i 16. yüzyılda, 2'si 17. yüzyılda, 7'si 18. yüzyılda, 36'sı 19. yüzyılda ve 199'u 20. yüzyılda yazılmıştır. Bunların büyük çoğunluğu İstanbul'da basılmıştır (çizelge 10).

5. “Çalışmada Takip Edilen Metod”: Bu bölümde (s. LXVIII-LXIX), IRCICA tarafından *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi* serisinde daha önce yayınlanmış olan *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi* (1997), *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi* (1999) ve *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi* (2000) adlı çalışmalarda uygulanan yöntemin bu çalışmada da aynen yinelenerek izlendiği belirtildikten sonra yöntem, ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Bu bölümdeki açıklamalara göre; önce yurt içinde ve dışında ulaşılabilen kütüphanelerdeki yazma-basma koleksiyonlar ve kataloglar taranmış; buralarda bulunan, Osmanlılar döneminde müzik konusuna ilişkin olarak yazılmış yazma-basma kitap, risale, makale ve nota mecmualarının fişleri çıkarılmış; böylece Türkiye içinde ve dışında Osmanlı tarihi ve coğrafyası içine giren, konuya ilişkin malzeme tesbit edilmiştir. Daha önce “Takdim” bölümünde yöntem kısaca değinilirken belirtildiği gibi, çalışmada toplam 141 koleksiyon taranmıştır. Bunlardan 101'i Türkiye’de, 40'ı Türkiye dışında bulunmaktadır. Çalışma sürecinde elde olmayan nedenlerle özel koleksiyonlardan fazla yararlanılmamıştır.

Saptanmış olan eldeki tüm malzeme sınıflanarak “yazarı bilinenler” ve “yazarı bilinmeyenler” olmak üzere iki ana kümede toplanmıştır. Çalışmada, önce “yazarlar ve eserleri”, sonra “yazarı bilinmeyen eserler” kronolojik ve alfabetik olarak düzenlenmiştir.

Yazarı bilinen eserler yazarlarının adları altında kümelenecek ve her küme içinde kendi aralarında alfabetik olarak düzenlenmiş, yazarlar ve eserleri eskiden yeniye ya da önceden sonraya doğru kronolojik sıraya göre yazılmıştır. Yazarların sıralaması ölüm tarihlerine göre, bu tarih bilinmiyorsa eserini veya eserlerinden birini yazdığı tarihe göre, bu da bilinmiyorsa yaşadığı yüzyıla göre yapılmıştır. Yaşadığı yüzyıl da bilinmeyen yazarlar, bilinenlerden sonra “Yaşadığı Devir Bilinmeyen Müellifler” başlığı altında ünlü adlarına göre alfabetik sıraya konmuştur.

Her yazar ayrı bir madde olarak ele alınmıştır. Her bir maddede önce sıra numarası ve yazarın ünlü adı ile ölüm tarihi başlık olarak verilmiş; sonra, yaşamı, bilimsel kişiliği ve alfabetik olarak müzikle ilgili eserlerinden söz edilmiş; daha sonra ise o maddeyle ilişkin bibliyografya verilmiştir.

Her eserden söz edilirken önce Latin ve Arap harfleriyle adı yazılmış, eserin dili belirtilmiştir. Bu bağlamda parantez içinde Türkçe olanlar için (T), Arapça olanlar için (A), Farsça olanlar için (F) rumuzu verilmiş, bu üç dilden başka dilde yazılan eserlerin dilleri ise açık bir ifade ile belirtilmiştir. Sonra, eserin konusu, kısımları, özellikleri ve başlangıç ibaresi verilmiştir. Bazı başlangıçlar eser hakkında önemli bilgi verdiği için kısaltılmamış, biraz uzun tutulmuştur. Bu arada eser hakkında yapılan çalışmalara işaret edilmiştir. Bundan sonra ise eserin yazma nüshaları ve baskıları verilmiştir. Bunlar verilirken tarih sırası göz önüne alınmış, en eskiden en yeniye doğru sıralanmıştır. Yazma nüshalar (*) işaretiyle gösterilmiş, her yazma nüshanın koleksiyonu, koleksiyon numarası, yazı çeşidi, yaprağı, ebadları, satır sayısı, varsa istinsah kaydı ve tarihi, yoksa yazıldığı tahmini yüzyıl verilmiştir. Kataloglardan veya başka kaynaklardan saptanabilen bazı yazma nüshalarda, daha fazla bilgiye ulaşılamadığından, söz konusu öğelerin bir kısmı belirtilebilmiştir. Önemli görülen ferağ kayıtları aynen aktarılmıştır (*Ferağ*, “üstüne geçirme, başkasına satılan bir yeri kaydetme, bir mülkü başkasına bırakma, başkasının üstüne geçirme” demektir.).

Bölümün sonunda, çalışmada kullanılan yazım ve çevriyazıda (“imlâ ve transkripsiyonda”) T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki imlâ ve transkripsiyon sisteminin kullanıldığı, bir iki istisna dışında Arapça isimlerde gerek görülürken Osmanlıca ve Farsça isimlerde çevriyazı işaretine gerek görülmediği belirtilmektedir.

6. “Kitapta Zikredilen Koleksiyonların Listesi”: Bu bölümde (s. LXXIII-LXXVII), kitapta adı geçen ya da sözü edilen, 101'i Türkiye içinde ve 40'ı Türkiye dışında olmak üzere toplam 141 koleksiyonun alfabetik sıraya göre tam listesi verilmektedir. Türkiye dışındaki koleksiyonlar Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika kıtalarından çeşitli ülkelerde bulunmaktadır.

7. “[Yaşadıkları Asır Tesbit Edilebilen] Müellifler ve Eserleri”: Bu bölüm (s. 1-277) çalışmanın iki ana bölümünden ilkinin oluşturmaktadır. Bu bölümde, yaşadıkları yüzyıl saptanabilen 195 yazar ve eserleri sıralanmaktadır. Yazarlar ve eserleri kronolojik sıraya göre yazılmıştır. Her yazar ayrı bir madde olarak ele alınmıştır. Her bir maddede önce sıra numarası ve yazarın ünlü adı ile ölüm tarihi başlık olarak verilmiş; sonra, yaşamı, bilimsel kişiliği ve alfabetik olarak müzikle ilgili eserlerinden söz edilmiş; daha sonra ise eserlerin nüshaları ile o maddeyle ilişkin bibliyografya verilmiştir. Bölüm 1. madde olarak Yusuf b. Nizâmüddin al-Kırşehrî (1410'da sağ) ve eserleri ile başlamakta, 195. madde olarak Zigardelaki-zâde Salih Nabi (20. yüzyıl başları) ve eseri ile sona ermektedir.

8. “Yaşadıkları Asır Tesbit Edilemeyen Müellifler [ve Eserleri]”: Bu bölümde (s. 278-284) yaşadıkları yüzyıl saptanamayan 18 yazar ve eserleri verilmektedir. Bu bölüm 196. madde olarak Abdurrahman Efendi ve eseri ile başlamakta, 213. madde olarak Ünyeli Namık Kemal ve eseri ile sona ermektedir.

9. “Müellifi Bilinmeyen Eserler”: Bu bölüm (s. 285-382) çalışmanın iki ana bölümünden ikincisini oluşturmaktadır. Bu bölümde yazarı bilinmeyen toplam 223 esere yer verilmektedir. Yazarı bilinmeyen eserler alfabetik sıraya göre *Asâr-ı Mûsikiye Kataloğu* adlı eser ile başlamakta, *Zikr-i Edvar-ı Kadim* adlı eser ile sona ermektedir.

10. “Bibliyografya”: Bu bölüm (s. 383-417) (A) “Kaynaklar” ve (B) “Kataloglar” olmak üzere iki alt bölüm hâlinde düzenlenmiştir. “Kaynaklar” alt bölümünde toplam 427 kaynak, “Kataloglar” alt

bölümünde ise toplam 41 katalog alfabetik sıraya göre verilmiştir. Kaynak ve Katalogların verildiği sayfa sayısı toplam 36'yı bulmaktadır.

11. "İndeksler": Bu bölümde (s. 419-479) indeksler sırasıyla "(1) Şahıs Adları, (2) Kitap Adları, (3) Arap Harfleriyle Kitap Adları, (4) Yer Adları, (5) Kurum Adları, (6) Müstensih Adları, (7) İstinsah Yer, (8) İstinsah Kurum, (9) Temellük Kayıtları - Şahıs Adları, (10) Vakıf Kayıtları ve (11) Mütalaa Kaydı" olmak üzere onbir alt başlık altında düzenlenmiş olarak alfabetik sıraya göre verilmiştir. İndekslerde, çalışmada madde başı olarak geçen yazarların ("müelliflerin") ve eserlerinin başına (*) işareti konulmuştur. İndekslerin verildiği sayfa sayısı toplam 60'ı bulmaktadır.

12. "Kitapta Geçen Bazı Önemli Yazmalardan Örnekler": Kitabın sonuna eklenen bu bölümde, her biri bir sayfada olmak üzere, toplam 27 sayfada 27 önemli yazma örneğine yer verilmiştir. Örnekler 9 farklı yazarın eserleri ile anonim bir eserden alınmıştır. Yazma örneklerinin ilk 4'ü Abdulkâdir al Marâğî'nin üç farklı eserinden, onu izleyen 2'si Fathullâh al-Şirvânî'nin bir eserinden, son 5'i ise Haşim Bey'in *Haşim Bey Mecmuası*'ndan seçilmiştir. Diğerleri, sırasıyla Abdul'aziz b. Abdulkâdir al Marâğî, Hızır b. Abdullâh, Mahmûd b. Abdul'aziz b. Abdulkâdir al Marâğî, Ali Ufkî, Kantemiroğlu ve Abdalbâkî Nâsî Dede'nin eserleri ile anonim *Beste Mecmuası*'ndan seçilmiş bulunmaktadır.

4. Kitabın Belirgin Özellikleri

Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi adlı çalışma Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi serisinin dördüncü kitabı olarak IRCICA tarafından daha önce yayınlanmış olan *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi* (1997), *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi* (1999) ve *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi* (2000) adlı çalışmalarını tamamlayan ve bütünleyen bir özellik göstermektedir. Çünkü, böylece öteden beri *bilimler dördülü* ("*ilm-i quadrivium*") adı verilen dört matematiksel ("*riyazî*") bilim alanının Osmanlı dönemine ilişkin literatür tarihi bütünüyle ortaya konulmuş olmaktadır.

Kitap, genel kurgusu ve yapısı, bölümleri ve içeriği, dili ve üslûbu ile kendine özgü bir sistematîğe ve niteliğe sahip bulunmaktadır.

Kitapta esas olarak *Osmanlı müsikîsi* ile ilgili olarak Osmanlı tarihi ve coğrafyası içinde yazılan-basılan eserler ve yazarları üzerinde odaklanılmaktadır. *Osmanlı müsikîsi*, kitapta İslâm dünyasında kendisinden önce var olan müsikî geleneği üzerine oturtulmuş ve bu geleneğin bir devamı olarak düşünülmüştür.

Kitabın kapsadığı çalışma, zaman olarak "Osmanlı tarihi (1299-1922)" ve mekân olarak "Osmanlı coğrafyası" ile sınırlandırılmış bir çalışmadır. Çalışmada, 1922 sonrasında yazılmış ya da yayınlanmış birkaç esere yer verilmiş olmanın dışında, genellikle bu sınırlılıklara uyulmuş olduğu görülmektedir. Ayrıca, çalışmanın yöntem bölümünde, "ulaşılabilmiş kütüphaneler ve kütüphane kataloglarından Osmanlılar devrinde müsikî konusunda yazılmış yazma-basma kitap, risale, makale, nota mecmualarının fişleri çıkarılmış"tır denilerek (s. LXVIII), "çalışma, ulaşılabilen kütüphaneler ve kütüphane katalogları ile sınırlıdır" biçiminde ifade edilebilecek olan ikinci bir sınırlamadan da dolaylı biçimde söz edilmiş olmaktadır. Bunların yanısıra sunuş bölümünde yer alan "özel koleksiyonlardan fazla faydalanamadık" (s. VIII) ibaresi "çalışma, yararlanılabilen özel koleksiyonlarla ve onlardan yararlanma gücümüzle de sınırlıdır" biçiminde ifade edilebilecek bir başka sınırlılığın daha olduğunu göstermektedir.

Kitapta doğal ve ağırlıklı olarak kullanılan *Osmanlı müsikîsi* adının yanı sıra yer yer (1) *klasik Türk müsikîsi*, (2) *Osmanlı-Türk müsikîsi*, (3) *klasik müsikî*, (4) *saray müsikîsi*, (5) *Osmanlı klasik müsikîsi*, (6) *Osmanlı devrindeki müsikî* ve (7) *klasik Osmanlı-Türk müsikîsi* adları da kullanılmıştır.

Bu durum, eser içinde aynı konu ya da aynı müzikle ilgili belirgin bir anlatım zenginliği sağlamaktadır.

Kitabın başında *Takdim* bölümünün ayrıntılı biçimde Türkçe oluşturulmuş ve bütünüyle İngilizceye çevrilerek *Introduction* başlığı altında da verilmiş olması, kitaptan çokyönlü yararlanmayı kolaylaştıracak olmasının yanı sıra, hem yararlanabilecek kişi, kurum, kuruluş ve ülke sayısını artıracak, hem de yararlanma çevresini genişletecek bir özellik olarak görülmektedir. “[Yaşadıkları Asır Tesbit Edilebilen] Müellifler ve Eserleri” bölümü ile “Yaşadıkları Asır Tesbit Edilemeyen Müellifler [ve Eserleri]” bölümünde yer alan maddelerin *İçindekiler* kısmında eksiksiz olarak sıralanmış olması kitabın kullanımını kolaylaştırmaktadır. Çalışmanın *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihine Giriş* bölümü *Şerhler ve Tercüme*ler ve özellikle *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihinin İstatistikî Değerlendirmesi* alt bölümleriyle birlikte başlı başına bir araştırma niteliği taşımaktadır. *Çalışmada Takip Edilen Metod* bölümünde çalışmada izlenen yöntemin ayrıntılı olarak açıklanması bu tür çalışma yapanlara ya da yapacaklara ayrıntılı ışık tutmaktadır. *Kitapta Zikredilen Koleksiyonların Listesi* kısmı konuya ilişkin koleksiyon dağıtımının aslında epey zengin olduğunu göstermektedir. *[Yaşadıkları Asır Tesbit Edilebilen] Müellifler ve Eserleri* ana bölümü, kendisinden sonra gelen *Yaşadıkları Asır Tesbit Edilemeyen Müellifler [ve Eserleri]* bölümü ve *Müellifi Bilinmeyen Eserler* ana bölümü ile birlikte çalışmanın en geniş kapsamlı ve en ayrıntılı kısımlarıdır. *Bibliyografya* ve *İndeksler* bölümlerinin kendi içlerinde alt kümelere ayrılarak toplam 36+60=96 sayfayı bulacak denli geniş kapsamlı ve ayrıntılı biçimde düzenlenmiş olması çalışmayı bir bütün olarak daha kullanışlı ve yararlı kılmaktadır. Kitabın sonuna konulan *Kitapta Geçen Bazı Önemli Yazmalardan Örnekler* bölümü çalışmaya somut bir belgesel boyut getirmekte, alımlı bir renk katmakta, ayrı bir derinlik kazandırmaktadır.

Kitapta *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi*'ne ilişkin çok önemli kaynak, belge, bilgi, bulgu, yorum ve değerlendirmeler yer almaktadır. Bu çalışmada Osmanlı müziğiyle ilgili yazma-basma eser bulunan toplam 141 koleksiyondan söz edilmektedir. Bu koleksiyonların 101'i, yani % 72'sini oluşturan büyük çoğunluğu Türkiye'dedir. Çalışmada Osmanlı müziğine ilişkin olarak saptanabilmiş olan toplam 713 eserin 538'i, yani % 75'ini oluşturan büyük çoğunluğu Türkçe'dir. Bunların yazarları daha çok İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da yaşamışlardır. Toplam 713 eserden 440'nın, yani % 62'sini oluşturan çoğunluğunun yazarı ile yine toplam 713 eserden 435'inin, yani % 61'ini oluşturan çoğunluğunun yazıldığı yüzyıl saptanabilmiştir. Yazıldığı yüzyıl saptanmış olan 435 eserden 26'sı (% 6'sı) 15. yy.da, 25'i (% 5,7'si) 16. yy.da, 33'ü (% 7,6'sı) 17. yy.da, 47'si (% 10,8'i) 18. yy.da, 63'ü (% 14,5'i) 19. yy.da ve 241'i (% 55,4'ü) 20. yy.ın ilk çeyreğinde yazılmıştır. Çalışmada Osmanlı müziğiyle ilgili eser yazar toplam 223 yazardan söz edilmektedir. Bu toplam 223 yazarın 132'sinin, yani % 59'unu oluşturan çoğunluğunun doğduğu-çıktığı yer (“menşei”) saptanabilmiştir. Osmanlılar'da müzik çalışmalarının ve etkinliklerinin ana merkezi İstanbul olmuştur. Bütün bunlar Osmanlı müziğini araştıranların işini önemli ölçüde kolaylaştırıcı etkenler olarak düşünülmektedir.

Kitapta yer yer uzman araştırmacı ve incelemecilere anlamlı ipuçları verilmekte, önemli önerilerde bulunulmaktadır. Bu bağlamda, örneğin “yazarı bilinmeyen eserler” arasında müzik kuramları bakımından önemli oldukları görülenlerin tek tek adları verilmekte ve söz edildikleri sayfalar belirtilmektedir. Ayrıca, özellikle Nuruosmaniye nr. 3562'de bulunan, II. Murad döneminde düzenlendiği anlaşılan ve “Arap harfli nota ile yazılmıştır” denilen beste mecmuasının çok önemli olduğu vurgulanmakta ve “üzerinde uzman bir kişi mutlaka çalışmalıdır” denilmektedir (s. XLIX).

Kitapta yer alan kaynak, belge, bilgi, bulgu, yorum ve değerlendirmelerden ortaya çıkan en genel sonuca göre, Osmanlıların müsiki literatürü bakımından verimli olduğu evreler 15. yüzyıl ile 18.-20. yüzyıllardır; 16.-17. yüzyıllar ise müsiki literatürü bakımından pek verimli olmadıkları evrelerdir.

Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi adlı çalışma asıl işlevinin gerektirdiği bilgilerin yanı sıra Osmanlı dönemindeki başlıca müziksel oluşum, gelişim, değişim ve dönüşümlerin ana boyutlarını ve ana seyrini an çizgileriyle önemli ölçüde yansıtan bilgiler de içermektedir.

Ne denli ciddî, ne denli dikkatli, ne denli özenli çalışılırsa çalışılırsın, bu tür çalışmaların “eksiksiz olması” pek beklenemez. Çünkü bu tür çalışmalarda “eksiksiz olma”yı engelleyen ya da köstekleyen pek çok etken, pek çok neden vardır. Üstelik, bunların birçoğu “elde olmayan”, “öngörülemeyen”, “beklenmeyen” ya da belli bir süre içinde “üstesinden gelinemeyen” etkenler veya nedenlerdir. *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi* adlı çalışmayı yapanlar da bunun bilincindedirler. Nitekim, çalışmanın “Takdim” bölümünde “elde olmayan nedenlerle özel koleksiyonlardan fazla yararlanılmadığı”, “1999 yılındaki deprem sırasında zarar gördüğü için restorasyona alınan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki yazma ve basma nüshaları yeniden inceleme imkânı bulunamadığı”, “bu sebeple bazı eserler veya nüshalar hakkında gerektiği şekilde bilgi verilemediği”, “bazı eserler ve yazmalar hakkındaki bilgiler sadece kataloglardan alındığı için işaret edilen bilgilerin hepsine ulaşmanın mümkün olmadığı” ve bu yüzden “kaynakta verilen bilgilerle yetinilmek zorunda kalındığı” açıkça belirtilmektedir (s. VIII-IX). Bu ve benzeri nedenlerle ve kuşkusuz takdirle karşılanması gereken bir alçak gönüllülükle “çalışmada eksik bırakılan, ulaşılamayan çok şey kalmış olduğu”ndan söz edilmekte, eksikliklerin anlayışla karşılanacağı ve bu konuda kendilerinden sonra çalışanların ya da çalışacakların bu eksiklikleri tamamlamaya çalışacakları umudu dile getirilmektedir.

5. Sonuç

Literatür tarihi çalışmaları, genellikle, belli bir yazılı özgeçmiş olan her alanda yapılması gereken başlıca çalışmalardan biridir. Çünkü herhangi bir alana ilişkin literatür tarihi, o alanda tarihsel süreç içinde oluşan yazılı birikimin derli toplu bir dökümünü verir. *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi* adlı çalışma *Osmanlı müziği* alanında böyle bir dökümün verildiği bir çalışmadır ve bu niteliğiyle *Osmanlı bilim literatürü* tarihindeki yerini alırken daha geniş bir çerçevede *Türk müziği literatürü* tarihinde de anlamlı bir yer almış olmaktadır.

Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi adlı kitap uzun süreç, ciddî çaba ve büyük emek ürünü, övgüye değer bir çalışmadır. Kitap, adı, kapsamı-içeriği ve işleviyle kendi alanında yeni bir *ilk* ve dolayısıyla *öncü* bir çalışma niteliği taşımaktadır. Çalışma, bu niteliğiyle bu alanda büyük bir boşluğu dolduracak, derin ilgi ve geniş yankı uyandıracak, çok yönlü yarar sağlayacak, çok kapsamlı bir başvuru ve başucu eseridir.

Bu eser Osmanlı müziğinin çeşitli yönleriyle araştırılması, incelenmesi ve çeşitli karanlık noktaların aydınlatılması çalışmalarında ana kaynak olarak kullanılacak ve çok yararlı olacaktır. Bu bağlamda eserden, öncelikle müzik alanında çalışan bilim, sanat, felsefe ve eğitim insanlarımızın yoğun ve etkin bir biçimde yararlanmaları beklenmektedir. Ayrıca, müzik dışı fakat müzikle ilişkili çeşitli alanlarda çalışan, başta uzman kişiler olmak üzere diğer ilgililerin de bu eserden değişik ölçülerde yararlanmaları umulmaktadır.

Eser, hiç kuşkusuz, yurt içinde olduğu gibi, yurt dışında da ilgili çevrelerde büyük bir ilgiyle karşılanacak, geniş yankılar uyandıracak, takdirle değerlendirilecektir.

Osmanlı müziği literatürü tarihi, başta Türk müziği literatürü ve Türk dünyası müziği literatürü olmak üzere Orta Doğu müziği, İslam dünyası müziği, Avrasya müziği, Afro-Avrasya müziği ve giderek küresel dünya müziği literatürü tarihlerinin çok önemli bir parçasını oluşturur. Bu bakımdan bu eser, söz konusu alanlarda yapılacak veya yapılması gündeme gelebilecek farklı ölçekli literatür tarihi çalışmalarına ışık tutabilir ya da örnek olabilir bir çalışma olarak da nitelendirilmektedir.

Eser, editörün ve hazırlayanların yanısıra, yayınlayan merkezin, dizgiyi-sayfa düzenini yapanların ve basımı gerçekleştiren matbaanın da bir başarısıdır. Bu başarıyı ve onu gerçekleştirenleri yürekten kutlamak, tümüne "Sağ olun!" diyerek teşekkür etmek ve şükranlarımızı sunmak bizlere düşen önemli bir görevdir. Burada bu önemli görevi yerine getirmekten büyük bir mutluluk duyuyorum.

Ayrıca, bu değerli çalışmayı yenilerinin izlemesini diliyorum.

Not: Bu yazı bir "kitap tanıtma yazısı" olduğu için, yazıda tanıtılan eser ve kapsadığı çalışma eleştirel bir anlayış ve yaklaşımla ele alınmamıştır. Ancak, başka bir yazımızda bu eserin ve kapsadığı çalışmanın eleştirel bir anlayış ve yaklaşımla ele alınıp incelenmesi ve değerlendirilmesinin gerekli ve yararlı olacağı düşünülmektedir.